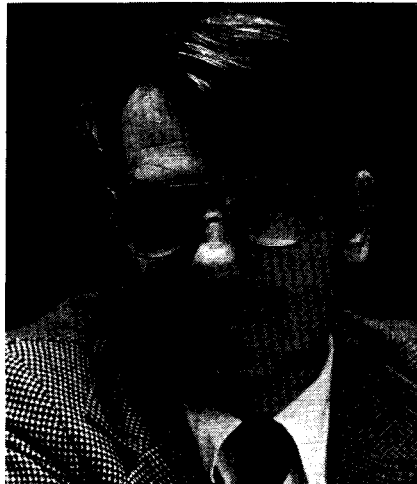

In de loop van de jaren tachtig is ons aller O & W meer en meer een ministerie van Ach en Wee geworden, de W van wetenschapsbeleid staat gedurig onder druk van het budgettaire gedonder met het onderwijs. Daar lig je als openbare-financiënmannetje wakker van, want budgettair gedonder is niet goed. Tijdens die slapeloosheid tel ik de schaapjes die andere ministers op het droge hebben, en dan valt mij wat op: die anderen hebben hun grote, onbeheersbare open-eindregelingen lekker weg weten te schuiven uit de sfeer van de Rijksbegroting naar het financieringscircuit van de sociale zekerheid of naar Brussel. Als de WAO of de werkloosheid de pan uit rijst is dat wel vervelend, maar niet of nauwelijks voor de begroting van Sociale Zaken; als de medisch specialisten zich weer eens niet willen matigen verhoogt Volksgezondheid gewoon de premie, daar kraait geen budgettaire haan naar. En ook Braks' naam is haas. Maar als een paar procent meer schoolverlaters het in hun hoofd haalt om hun tot dusver nagenoeg ongeclausuleerde recht op (vervolg-)onderwijs te effectueren valt er meteen een gat van een paar honderd miljoen op de onderwijsbegroting en ontstaan er meteen politieke moeilijkheden.

Laatst droomde ik van een oplossing: het onderwijs werd, net als de kinderbijslag, een volksverzekering die kosten-dekkende schoolgelden uitkeerde aan de instellingen en alle belangrijke uitvoeringstaken overnam van Zoetermeer, waaronder het uitvaardigen van circulaires over het aantal tegels op de speelplaats. Onzin, natuurlijk, het feit dat de begrotingswetgever zich het heft uit handen heeft laten nemen in de sociale zekerheid, de gezondheidszorg en de landbouw betekent niet dat we er in het onderwijs nu ook maar het bijltje bij moeten neergooien. Maar wat dan? Dat weten ze best, in Zoetermeer, de minister zegt het ook, voor wie het horen wil, maar het schijnt 'moeilijk te liggen'.

Grote systemen zoals een onderwijsbestel zijn alleen op afstand te sturen, met een globale bekostiging in totaalbedragen (lump sums) per instelling voor het naar eigen inzicht en voor eigen verantwoordelijkheid vervullen van een overeengekomen takenpakket. Met zo'n sturing op afstand is inmiddels ervaring opgedaan in het hoger onderwijs, waar deze aanpak niet zonder succes blijkt. Er zijn natuurlijk altijd problemen, maar de efficiency van het onderwijs (in termen van de staf/student-verhouding) en de kwaliteit van het onderzoek (aantallen publicaties) gaan zinderogen vooruit, vergeleken met de jaren zeventig. En de minister hoeft geen tegels meer te tellen in de tuin der wetenschap.

D.J. Wolfson

Ook voor het lagere en middelbare onderwijs is niet aan een dergelijke aanpak te ontkomen. Weg met de circulaires en de betuttelende voorschriften, schoolbestuur en schoolleiding zullen zelf verantwoordelijk moeten worden voor de verdeling van hun middelen over kostensoorten en voor de kwaliteit van hun produkt. Daarbij past geen verdere voorwaarde dan dat de overeengekomen taken naar behoren (getoetst aan openbaar gemaakte eindtermen) worden vervuld. Tegenover de efficiency- en effectiviteitsvoordelen van een grotere beleidsvrijheid moeten dan twee dingen staan: 1. scholen worden niet langer per leerling bekostigd, maar met een totaalbedrag voor een geaccordeerd totaalpakket, dat alleen op termijn wordt bijgesteld voor significante veranderingen in leerlingentallen; en 2. boven een bepaalde capaciteitsgrens mogen/moeten scholen leerlingen weigeren. Dat maakt de onderwijsbegroting beheersbaar, binnen de grenzen van een expliciet door de wetgever te formuleren capaciteitsbeleid, dat rekening houdt met de behoefte aan onderwijs, de voorzienbare arbeidsmarktaspecten en wat men daar verder maar bij wil betrekken.

Toch lijkt deze voor de hand liggende oplossing 'moeilijk te liggen' bij de verschillende actoren in het spel. Allereerst bij de schoolbesturen en -leiders, want een deel van hen is hier gewoon te beroerd voor. Het is deftig om 'bestuurder' te zijn en circulaires door te schuiven, maar heel iets anders om verantwoordelijk te zijn voor je school. Erger is dat de bonden niet willen. De bonden snappen tenminste waar het om gaat: een schoolbestuur dat verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het onderwijs zal bij krimp zijn beste leerkrachten willen houden, en niet, zoals nu, gretig akkoord gaan met een beleid dat uitsluitend let op anciënniteit. Het treurige is niet, zoals Ritzen en Wallage in koor roepen, dat het aanzien

van het leraarsambt is gedaald, maar dat de bonden daar geen creatief verweer op hebben: als er dan toch mensen uitmoeten, waarom dan niet de minder goeden? (Laat u niets wijsmaken; iedereen in de leraarskamer weet wie dat zijn, en anders zijn er nog de landelijke eindexamen-resultaten van leerlingen als vergelijkingsmateriaal.) Waarom dan geen kwaliteitsbeleid? Omdat de bonden, heel menselijk, uit zijn op soesa-minimalisatie, niet op kwaliteit of aanzien van het beroep. Menselijk, ja, omdat belangenorganisaties, onder de druk van prisoner's dilemma's, zelden ontsnappen aan defensieve strategieën. Ten slotte kabinet en Tweede Kamer. Daar hikt men natuurlijk aan tegen de medeverantwoordelijkheid voor een expliciet capaciteitsbeleid, waar ik hierboven van sprak. Het is makkelijker om te roepen dat de minister van O&W een gat in zijn hand heeft, zeker als je er in slaagt, als minister of fractiespecialist, om de verantwoordelijkheid voor je eigen open-eindregelingen te ontlopen.

Zou u hier ook niet eens wakker van moeten liggen? Beseft u dat de 500 miljoen die het kabinet heeft uitgetrokken voor nieuw beleid op O&W aan onzin verdampen als de bewindslieden daar de Zwarte Piet opgedrongen blijven krijgen? En dat terwijl deze minister vruchtbare plannen heeft om de wetenschapsbeoefening een nieuwe impuls te geven door een betere structurering van de onderzoekersopleiding in gespecialiseerde Onderzoekscholen, waarin de fine fleur van onze universitaire instellingen samenwerkt om de opleiding van de volgende generatie opleiders beter te structureren. Dat is bepaald geen overbodige luxe, daar begint goed onderwijs. Ritzen verdient alle lof dat hij, heel on-Hollands, de koppen nu eens boven het maaiveld uit durft te laten komen met een initiatief waarmee Nederland een sterke intellectuele en culturele positie kan verwerven in het nieuwe Europa. Zeker, er zal nog heel wat nagedacht moeten over het hoe van deze Onderzoekscholen (het waarom zal onomstreden blijven, hoop ik), maar daar gaat het nu niet om. Van belang is dat het hoger onderwijs en het wetenschapsbeleid hier reële mogelijkheden krijgen om hun internationale positie te versterken, dat is een strategisch belang dat niet mag verkrumelen onder de onbeheersbaarheid van de financiële aanspraken van het lager en middelbaar onderwijs. Bestuurders, bonden en politici kunnen de ruimte bieden om Nederland na al dat provincialistische ge-Ach en Wee van de laatste jaren weer aan een echt Ministerie van O&W te helpen. Dat verdient deze minister. Dat verdient dit land zelfs.

D.J. Wolfson